

*Siostrze Michaeli Rak
oraz Wspólnocie Hospicjum
bł. księdza Michała Sopoćki w Wilnie,
którym zawdzięczam
najważniejszą lekcję miłosierdzia*

**Miłosierdzie
w prawie karnym
jako zagadnienie
współczesnej
filozofii prawa**

– Niepojęta jest dla mnie, królu, mowa twoja. Zali może miłosierdzie stać obok sprawiedliwości? Gdyż Prawo, którego uczono mnie od dziecka, powiada, że oko za oko, ząb za ząb, głowa za głowę, a nie wolno zostawić krzywdy bez pomsty i to jest sprawiedliwość.

Zofia Kossak, *Przymierze*

Mimo istnienia prawa działa miłosierdzie, otwierając bramy sprawiedliwości pozaustawowej. Albowiem wszystkie normy przez ludzi ustanowione przynoszą skutki ułomne i niesprawiedliwe.

Karl Jaspers, *Problem winy. O politycznej odpowiedzialności Niemiec*

Wydaje mi się, że między mieszaniem miłości ze sprawiedliwością oraz czystą ich dychotomią istnieje trzecia, trudna do zbadania droga, na której napięcie między dwoma różnymi, a niekiedy przeciwnymi wymaganiami, będzie mogło być okazją do odkrycia odpowiedzialnych sposobów zachowania. [...] Powiem nawet, że uporczywe wcielanie, krok po kroku, jakiegoś dodatkowego stopnia współczucia i wspańałości do naszych kodeksów – kodeksu karnego i kodeksu sprawiedliwości społecznej – stanowi całkowicie rozsądne zadanie, jakkolwiek trudne i trwające bez końca.

Paul Ricoeur, *Miłość i sprawiedliwość*

Każdy system sprawiedliwości powinien pamiętać o swojej niedoskonałości i wyciągnąć z niej wniosek, że niedoskonała sprawiedliwość bez miłosierdzia nie jest sprawiedliwością.

Chaim Perelman, *O sprawiedliwości*

Tomasz Snarski

**Miłosierdzie
w prawie karnym
jako zagadnienie
współczesnej
filozofii prawa**

Studium wybranych problemów

Stan prawny: 15 sierpnia 2025 r.

Recenzenci

Prof. dr hab. Magdalena Budyn-Kulik

Dr hab. Grzegorz Maroń, prof. UR

Redakcja

Joanna Kamień

Korekta techniczna

Katarzyna Ambroziak

Tłumaczenie streszczenia na angielski

David Malcolm

Projekt okładki i stron tytułowych

Kaja Mucha-Król

Na okładce

Ramon Martí i Alsina, *The Criminal. The Mark of the Crime*, 1866, olej na płótnie,
Museu Nacional d'Art de Catalunya (Wikimedia Commons, domena publiczna)

Projekt typograficzny, skład i łamanie

Łukasz Gwizdała

Publikacja dofinansowana przez:

Prorektora Uniwersytetu Gdańskiego ds. Badań Naukowych
w ramach Programu Rozwoju Humanistyki Gdańskiej,
Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego,
Pomorską Izbę Adwokacką w Gdańsku

© Copyright by Uniwersytet Gdański, 2026

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Tomasz Snarski, 2026

ISBN 978-83-8206-754-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206

e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl

wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa

Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego

ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot

tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp	11
Rozdział 1	
Co to jest miłosierdzie?	45
1.1. O znaczeniu i wartości miłosierdzia	45
1.1.1. Uwagi wprowadzające	45
1.1.2. Od dobroczynności i współczucia do miłości. Definicje miłosierdzia oraz problem polisemiczności pojęcia . . .	48
1.1.3. Semantyka miłosierdzia	61
1.1.4. Między <i>hesed</i> i <i>rahamim</i> a <i>eleos</i> i <i>caritas</i> . Znaczenie i wartość miłosierdzia w perspektywie religijnej, w tym biblijnej	65
1.2. Miłosierdzie jako koncepcja filozoficzna	79
1.2.1. Filozoficzne konteksty miłosierdzia	79
1.2.2. Personalistyczna koncepcja chrześcijańskiego miłosierdzia. Między miłosierdziem a sprawiedliwością i godnością	87
1.2.3. Studia nad koncepcjami miłosierdzia jako próba rozwiązania problemu polisemiczności pojęcia	109
Rozdział 2	
Problematyka miłosierdzia w prawie karnym	
w ujęciu współczesnej filozofii prawa	113
2.1. Wybrane stanowiska, spory, koncepcje	113
2.1.1. Uwagi wprowadzające	113
2.1.2. Spory o znaczenie miłosierdzia w systemie prawa karnego	128
2.1.3. Miłosierdzie jako pojęcie redundancyjne w filozofii prawa karnego? Kilka uwag o relacji słuszności i miłosierdzia	149
2.1.4. Koncepcje aprobowujące miłosierdzie w prawie karnym	157
2.1.4.1. Sprawiedliwość miłosierdzia i współbycie jako fundament etyczny prawa karnego (Linda Ross Meyer)	158
2.1.4.2. Miłosierdzie jako <i>clementia</i> . Sędziowska łagodność i narracyjno-medyczna perspektywa sprawiedliwości karnej (Martha C. Nussbaum)	171
2.1.4.3. Krytyczne miłosierdzie w systemie prawa karnego (Kristen Bell)	202
2.1.4.4. Miłosierdzie jako wartość retributywnego systemu prawa karnego (Eric L. Muller)	206

2.1.4.5. Strategia na rzecz miłosierdzia w prawie karnym – miłosierdzie jako wartość legislacji karnoprawnej (Robert L. Misner)	210
2.1.5. Potencjał filozoficznoprawny personalistycznej koncepcji chrześcijańskiego miłosierdzia	217
2.1.5.1. O możliwości zastosowania personalistycznej koncepcji chrześcijańskiego miłosierdzia w filozofii prawa karnego	217
2.1.5.2. <i>Iustitia dulcore misericordiae temperata</i> jako zasada kościelnego prawa karnego. Studium przypadku integracji wartości sprawiedliwości i miłosierdzia w systemie normatywnym	227
2.1.6. Podobieństwa i różnice między koncepcjami aprobującymi miłosierdzie i jego znaczenie dla prawa karnego – próba podsumowania	235
2.2. Wybrane zagadnienia współczesnej filozofii prawa karnego w kontekście miłosierdzia	239
2.2.1. Uwagi wprowadzające	239
2.2.2. Sprawiedliwość naprawcza	241
2.2.3. Komunikacyjne teorie kary	259
2.2.4. Sprawiedliwość transformacyjna	266
2.2.5. Przebaczenie w prawie karnym	273
2.2.6. Spory o godziwość kary śmierci	285
2.3. Miłosierdzie w prawie karnym a różnorodność perspektyw badawczych współczesnej filozofii prawa	290
2.3.1. Uwagi wprowadzające	290
2.3.2. Miłosierdzie <i>versus</i> sprawiedliwość karna jako <i>hard case</i>	291
2.3.3. Miłosierdzie w prawie karnym w ujęciu zewnętrznym estetyki prawa	306
2.3.4. Miłosierdzie w prawie karnym w ujęciu socjologicznej analizy decyzji sędziowskich w sprawach karnych	319
2.4. Znaczenie badań nad miłosierdziem we współczesnej filozofii prawa karnego – próba podsumowania	324
Rozdział 3	
Miłosierdzie jako wartość relewantna dla prawa karnego	329
3.1. Operacjonalizacja wartości miłosierdzia w systemie prawa karnego. Możliwości teoretyczne i konflikt paradygmatów aksjologicznych	329
3.2. Miłosierdzie jako wartość relewantna dla prawa karnego – propozycja definicji	341
3.3. Miłosierne prawo karne? Próba koncepcji aksjologicznej	343

Rozdział 4	
Miłosierdzie w polskim prawie karnym	351
4.1. Między filozofią a dogmatyką polskiego prawa karnego	351
4.1.1. Uwagi wprowadzające	351
4.1.2. Czy polskie prawo karne powinno być miłosierne?	354
4.2. Problematyka miłosierdzia	
wobec wybranych zagadnień polskiego prawa karnego	362
4.2.1. Kategoria miłosierdzia w polskiej nauce prawa karnego i orzecznictwie	362
4.2.2. Czy polskie prawo karne jest pozbawione miłosierdzia?	380
4.2.3. Miłosierdzie jako kryterium pozaprawne w sądowej wykładni polskiego prawa karnego	386
4.2.4. Wartość miłosierdzia a podstawowe założenia aksjologiczne polskiego prawa karnego	389
4.2.5. Sprawiedliwość a miłosierdzie w polskim prawie karnym	391
4.2.6. Humanizm i humanitaryzm polskiego prawa karnego a miłosierdzie	404
4.2.7. Wymiar reakcji karnej i jej łagodzenie a uwzględnienie wartości miłosierdzia w polskim prawie karnym	411
4.2.8. Związek abolicji, amnestii i ułaskawienia z wartością miłosierdzia	422
4.2.9. Możliwe związki treściowe aksjologii miłosierdzia z rozwiązaniami polskiego prawa karnego procesowego oraz wykonawczego	436
4.2.10. Aksjologia miłosierdzia wobec wybranych instytucji i rozwiązań obowiązującego polskiego prawa karnego – próba podsumowania	450
4.3. Aksjologia miłosierdzia a stanowienie polskiego prawa karnego	454
4.3.1. Miłosierdzie jako wartość prawotwórcza polskiego prawa karnego	454
4.3.2. Argumentacja z miłosierdzia jako źródło postulatów <i>de lege ferenda</i> w zakresie polskiego prawa karnego	461
Wnioski i perspektywy badawcze	469
Akty prawne	487
Inne dokumenty	489
Orzecznictwo	491
Literatura	493
Spis ilustracji	537
Summary. Mercy in Criminal Law As a Subject in Contemporary Legal Philosophy: A Study of Selected Issues	539